

Vidiki učne motivacije otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli

dr. Teja Gracin, mag. prof. inkluz. ped., Osnovna šola Ivana Cankarja Ljutomer

Izobraževanje je eno izmed področij, na katerem otroci s posebnimi potrebami potrebujejo dodatno podporo. Smiselno načrtovanje inkluzivne šole in dobri zgledi inkluzivne prakse so v veliko pomoč pri premagovanju ovir, s katerimi se srečujejo. Da bi te ovire lahko premagovali in se čim bolj usposobili za življenje in delo, potrebujejo motivacijo, ki je lahko pomembnejša od sposobnosti. Učna motivacija je pomemben psihološki dejavnik učne uspešnosti. Pri otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v inkluzivno šolo, je motivacija večkrat ogrožena, ker so pogosto neuspešni. V prispevku proučujemo in raziskujemo stališča učiteljev do motivacije pri otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo.

Ključne besede: motivacija, inkluzija, otroci s posebnimi potrebami, stališča učiteljev, motivacijska sredstva, vidiki motivacije

Uvod

Učenje in izobraževanje sta ključnega pomena za vsakega posameznika in za celotno družbo. To velja tudi za otroke s posebnimi potrebami. Njih želimo usposobiti tako, da se bodo čim bolj neodvisno in aktivno vključili v življenjsko okolje. Ti otroci imajo pri učenju oziroma izobraževanju številne težave in ovire. Da bi te lahko premagovali in se čim bolj usposobili za življenje in delo, potrebujejo motivacijo. Motivacija je predpogoj za učenje, ali kot pravijo nekatere teorije, je motivacija celo pomembnejša od sposobnosti. Motiviranost za učenje pa je kompleksen psiho-pedagoški problem. Zaradi tega in zaradi njegovega pomena mu v pedagoški teoriji in praksi posvečamo veliko pozornosti. Kadar govorimo o motivaciji, se sprašujemo, kaj je tisto, kar učenca pripravi k učenju, ga pri učenju usmerja, določa intenzivnost učenja in mu omogoča, da pri učenju vztraja. Učna motivacija (Peklaj idr. 2009) je pomemben psihološki dejavnik učne uspešnosti, saj lahko resno ogroža kakovostno učenje.

V članku proučujemo in raziskujemo motivacijo kot pojav pri učenju otrok s posebnimi potrebami ter jo povezujemo z inkluzijo. Na osnovi ugotovitev raziskave, ki zajema stališča učiteljev, in teoretičnih izhodišč zastavljamo najbolj izrazite vidike motivacije pri izobraževanju otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli ter prikazujemo didaktične pristope, ki lahko motivacijo vzdržujejo in izboljšujejo.

Inkluzivna šola

Družba postaja vse bolj odprta (Gjuričić 2007). Namesto vprašanja, ali je tak otrok dovolj dober za redno šolo, se je v ospredje že uvrstilo vprašanje, ali je šola dovolj dobra za otroka s posebnimi potrebami.

Zadnja leta se tudi pri nas vse bolj uveljavlja pojem inkluzivna vzgoja. Pri inkluziji se šola prilagaja otroku, pri integraciji pa se je otrok prilagajal šoli. Torej smo mi dolžni prilagoditi šolski sistem in okolje do te mere, da lahko otroci optimalno razvijejo svoje potenciale.

Ko govorimo o inkluziji, se srečujemo z dvema vidikoma – z vzgojnim in z izobraževalnim. Inkluzija kot osnovna pravica otrok in njihovih staršev je odvisna od posameznika, družine, okolja, pogojev in še od mnogo drugih dejavnikov. Kljub novi zakonodaji ter večanju števila otrok s posebnimi potrebami pa še vedno prihaja do težav. Razlogi so lahko različni, lahko gre za pomanjkanje timskega dela, strokovnega izobraževanja/izpopolnjevanja učiteljev ali vzgojiteljev ali premalo strokovne podpore. Pri vključevanju otrok s posebnimi potrebami je torej pomembno **timsko delo** in sodelovanje, ki je podkrepljeno z **individualiziranim programom** za vsakega posameznika, pri čemer mora slednji otroku omogočati, da postane uspešen, soodgovoren in da dobi občutek lastne vrednosti.

Ključni element izobraževalnega sistema so poleg šolskega tima tudi **starši**, ki so po svoji naravni danosti najuspešnejši in najbolj motivirajoči člen. Sodelovanje s starši je ključnega pomena za razvoj celotne šole in vsakega otroka, zlasti otroka s posebnimi potrebami. Cilj pa je **otrokova uspešnost** in **napredovanje**. Starše je treba čim več vključevati v delo šole. Otrok bo še bolj motiviran, če vsi okrog njega – **starši, šola in družba** – zelo cenijo njegov šolski uspeh.

Motivacija v inkluzivni šoli

Motivacija je pri otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v inkluzivno šolo, ogrožena, saj so pogosto neuspešni, kot vemo pa je najboljša motivacija prav **uspeh**. Uspeh je pomemben, vendar otroci s

posebnimi potrebami težko pridejo do njega. Motivacija je zelo kompleksen pojav. Marsikaj še vedno ostaja nepojasnjeno in veliko dosedanjih raziskav je samo delno obšlo podrobnejšo definicijo. Krajnc (1982) trdi, da je motivacija pojav, ki se neprestano spreminja. Če pogledamo motivacijo v zvezi z učenjem, Krajnc (1982) navaja, da le-ta pomaga racionalno izrabiti čas in sredstva za izobraževanje ter v učenje vložiti potrebno energijo in napore. Če je človek motiviran, se je pripravljen učiti v najrazličnejših situacijah, včasih tudi v izrazito neugodnih razmerah, čemur smo lahko priča tudi pri otrocih s posebnimi potrebami. Motivacija (Ferjan 2005) je prostovoljna pripravljenost posameznika za napor, za doseg določenega cilja ob zadovoljitvi individualnih potreb. **Dejansko je motivacija psihološka spodbuda za delo.** Obstaja zelo veliko teorij, ki so si med seboj podobne; od Herzbergove, Maslowe, Frommove, Glasserjeve, Weinerjeve ... Gre za pojav, ki je raziskan iz več vidikov. Veliko vlogo pri motivaciji učenca ima tudi **učitelj**. Pomemben je **odnos**, ki ga vzpostavlja z učenci, **struktura** in **odgovornost**.

Po pregledu dosedanjih raziskav, ki se nanašajo na motivacijo otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli, povzemamo ključne ovire, s katerimi se otroci srečujejo. To so:

- nepriljubljenost,
- slaba socialna integracija,
- slabše sposobnosti, dvom v lastne sposobnosti,
- slabo počutje, nesamostojnost,
- počasno napredovanje,
- pogosta neuspešnost, nižji učni uspeh,
- nemotiviranost, depresivnost, zaprtost, strah,
- slaba individualizacija,
- pomankanje ustrezne pomoči, prilagoditev ter
- negativni občutki do inkluzije.

Raziskave kažejo tudi, da je za uspeh pomembna celota, ki zajema starše, učitelje, strokovnjake in ustrezno okolje. Inkluzija naj bi bila ustrezna za otroke s posebnimi potrebami s telesnimi in senzoričnimi motnjami, manj ustrezna pa za osebe z motnjami v duševnem razvoju.

Raziskava o stališčih in izkušnjah OŠ učiteljev glede učne motivacije pri otrocih s posebnimi potrebami

Osnovni namen raziskave je bil proučiti stališča in izkušnje učiteljev do učne motivacije otrok s posebnimi potrebami v **redni osnovni šoli** ter na osnovi tega oblikovati vidike za izobraževanje teh otrok. Kvantitativno raziskavo smo izvedli z vprašalnikom, ki nam je služil kot inštrument za pridobivanje informacij o motiviranosti za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Vprašalnik zavzema stališče učiteljev in je razdeljen na naslednja področja: pove-zave in sprejetost v okolju, učni programi in zahtevnost snovi, uspeh in samopodoba ter motivacijska

sredstva. Zanimali so nas vzroki dejanskega stanja. V raziskavi so sodelovali učitelji, ki osebe s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli tudi poučujejo. Vprašalnike smo razdelili neposredno učiteljem po enotah v Pomurju. Narejena je bila analiza, primerjava in interpretacija ter vključitev analize v širši kontekst z zaključnimi vidiki motivacije. Ker sem tudi sama deležnik v izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, so stališča in ugotovitve raziskave dobljene na osnovi večletnih izkušenj, podprta pa so s konkretnimi idejami, ki služijo kot motivacijska sredstva.

Ugotovitve in izsledki raziskave

Vsak **posameznik** ima pravico, da v svojem okolju, pri svojem delu, izobraževanju in nenazadnje v družbi **sodeluje po svojih zmognostih**. Pomembno je, da je socialno **vključen**. Prav ta socialna vključenost za otroke s posebnimi potrebami pomeni optimalno **kognitivno funkcioniranje**. V raziskavi ugotavljamo opažanja učiteljev, da imajo nekateri otroci s posebnimi potrebami, ki obiskujejo program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, velike težave pri pridobivanju prijateljev. Pomembna se jim zdi redna komunikacija med šolo in domom ter spodbuda in podpora družine. **Učitelji** dodatne strokovne pomoči v redni osnovni šoli so mnenja, da mora učenec imeti občutek, da mu učitelji in drugi sošolci v šoli **pomagajo**, in mnenja, da **spodbuda** in **podpora družine** vplivata na motivacijo pri učenju. Ne zdi se jim, da so učenci prepogosto prepuščeni samim sebi. Pomemben vidik je zato širjenje in **ohranjanje socialnih mrež**, ki povečuje motivacijo.

Ugotavljamo, da učenci v osnovni šoli, ki prejema-jo dodatno strokovno pomoč, rabijo še pogostejše spodbude in podporo družine, še bolj so »vidni« v razredu, saj so marsikdaj **izpostavljeni** hladnemu in brezosebne-mu odnosu svojih sošolcev. Marsikdaj imajo zaradi tega težave že pri vzpostavljanju socialnih mrež, prav tako so velikokrat primorani poiskati **pomoč** sošolcev ter učiteljev.

Pravica vsakega otroka je, da po katerikoli od razsežnosti kurikulumu napreduje tako hitro in tako daleč, kolikor le more, ne da bi mu pri tem postavljali ovire (George 1997). Prav zaradi tega je ustrezna **individualizacija** in **diferenciacija** vsakega otroka posebej še kako pomembna. Pomembne so **prilagoditve** in **pomoč, temeljita obravnava** otroka, **timsko delo** in **strokovnost**.

Na motivacijo zelo vplivajo tudi **ocene** in **zahtevnost učnih programov**, saj ti učenci rabijo pogostejše **spodbude** in **dodatno motivacijo**. Otroci se v inkluzivni šoli še bolj zavedajo pomembnosti uspeha, saj so zaradi številnih ovir velikokrat nizko motivirani.

Učitelji moramo stremeti k temu, da bo ovir čim manj. Odpravljamo in spodbujamo njihovo motivacijo in uvajamo **drugačne pristope** tako, da **prilagajamo** snov, v smislu, da bo le ta zanimivejša in bo pritegnila učenca. Predstavljamo le nekaj primerov drugačnih pristopov pri obravnavi slovnice slovenskega jezika. To so na primer učenje pravih predlogov s/z, vaje pravopisno težjih besed ter pravopisno drevo s prav tako pravopisno težjimi besedami, kjer je potrebno ugotoviti, kaj manjka, napako v zapisu in podobno.

Zahtevnost učnih programov in storilnostno naravnana šola na učence s posebnimi potrebami v redni osnovni šoli vpliva negativno. Ker se soočajo s številnimi težavami in ovirami, težje dohajajo učne programe kot njihovi vrstniki, ki so vključeni v prilagojene programe. Prav zaradi vse prepoznatih neuspehov in slabega dohajanja učne snovi so slabo motivirani. S tem pogosto povezujemo tudi emocionalne in vedenjske težave. Te so večinoma posledica neustreznih odnosov (Kobolt idr. 2010), tako tistih, v katerih se je otrok razvijal, kot tistih, v katerih trenutno živi. Tak otrok doživlja čezmerna in pogosta občutja strahu, anksioznosti, nekompetentnosti, lastne neuspešnosti, travmatskih doživetij v razvoju, nezadovoljenosti potreb po povezanosti in vključenosti.

Pomemben element je **otrokova samopodoba**. Otroci s pozitivno samopodobo imajo pogosto tudi starše s pozitivno samopodobo. Pri takšnih otrocih je večja verjetnost, da bodo imeli dobre in trdne odnose s svojimi starši in da bodo ti z njimi ravnali trdno, pravično in dosledno. Uspeh samopodobo izboljša, neuspeh pa jo poslabša (Einon 2002).

Strah pred neuspehom in pomanjkljivo predznanje znižuje motivacijo, ohranjanje pozitivne samopodobe pa jo zvišuje. Učenci se v inkluzivni šoli soočajo z večjim strahom pred neuspehom in po-

manjkljivim predznanjem, zato je tudi njihova motivacija ogrožena. Prav tako je potrebno vložiti več motivacije in spodbud, da pri učencih v inkluzivni šoli ohranimo pozitivno samopodobo.

Zato je potrebno, še posebej pri otrocih s posebnimi potrebami, spremljati samopodobo in počutje z namenom, da pravočasno opazimo spremembe. To lahko, kot prikazujemo v naslednjih slikah, preverjamo, poglobljamo, analiziramo tudi z različnimi didaktičnimi pripomočki, ki nam vhodni kanal v čustva in samopodobo olajšujejo. Učenci preko sličic in igre lažje izražajo svoje mnenje, čustva in povedo, kaj jih teži. Dobro je, če nam učenec zaupa.

Izražanje čustev

Učitelj mora pri učencu razvijati **zaupanje** v lastne sposobnosti, učenec pa mora imeti v razredu občutek **varnosti**. Potrebno je podpirati in **razvijati neodvisnost** učenca, zato delamo skupaj z njim in ne namesto njega.

Pravopisne vaje

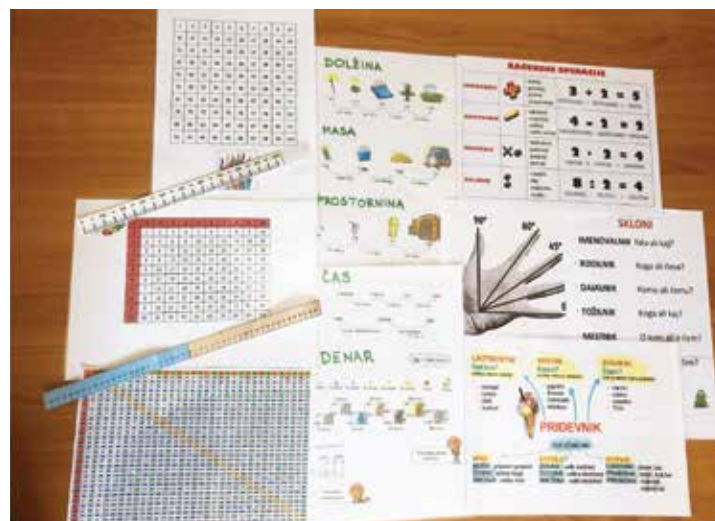
Pomembno je tudi dojemanje in **sledenje snovi**. Kako učenec le-to dojema, pa lahko preverjamo s **formativnimi orodji**, kot je na primer spodaj ponazorjena **lestvica razumevanja**. Z njo lahko v relativno kratkem času pridobimo povratne informacije učenca. Učenci s posebnimi potrebami z njo lažje ovrednotijo svoje znanje, saj imajo že vnaprej podane možnosti.

Lestvica razumevanja

Ugotavljamo, da uporaba različnih **vizualnih in tehničnih pripomočkov** pomembno vpliva na motivacijo učencev. Tudi z **motivacijskimi sredstvi** lahko spodbujamo motivacijo. Pomembno je, da se znamo odločiti za uporabo ustreznih motivacijskih sredstev glede na situacijo in učence. Pri pouku učitelji za spodbujanje motivacije uporabljajo predvsem **igro**. So tudi mnenja, da vizualni in **tehnični pripomočki** pri pouku povečujejo motivacijo. Bolj kot umetnost je v inkluzivni šoli motivator **IKT tehnologija**.

Vizualnih in tehničnih pripomočkov se lahko poslužujemo na različne načine pri različnih predmetih in za različne potrebe, glede na vsakega posameznika. V naslednji sliki jih prikazujemo le nekaj.

Didaktični pripomočki za lažje razumevanje in sledenje snovi

Vidiki motivacije za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli

Uspešna motivacija je pomembnejša od sposobnosti, zato je potrebno učence v **inkluzivni šoli** še dodatno motivirati in jim nuditi **pomoč**. Pomoč rabijo tako od **sošolcev, učitelja in celotne šole** kot tudi od **družine** ter **okolja**. Zaradi vse prepogostih neuspehov, ki jih doživljajo učenci s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli, je ogrožena njihova motivacija. Učenci zato rabijo občutek **varnosti** in **pripadnosti** v razredu, občutek, da jim sošolci in učitelji pomagajo, ko jih potrebujejo.

Motivacijo za šolsko delo pa lahko krepimo tudi z različnimi kratkimi didaktičnimi igrami. Te nam lahko služijo kot uvodna motivacija, končna motivacija ali zgolj kot popestritev učne ure. Hkrati pa z njimi urimo motoriko, pozornost, koncentracijo in še mnogo drugega. Lahko jih izvedemo v paru ali posamično.

Po pregledu stališč učiteljev, lastnega dela, teoretičnih izsledkov ter na osnovi rezultatov in analize smo povzeli najbolj izrazite vidike motivacije za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli in jih tudi slikovno ponazorili. To prikazujemo v sliki na naslednji strani.

Kratke didaktične igre kot motivator

Vidiki motivacije za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v inkluzivni šoli

Zaključek

Zavedati se moramo, da vključevanje otroka s posebnimi potrebami v vzgojno-izobraževalni proces med druge vrstnike od vseh strokovnjakov zahteva **intenzivno specialno-pedagoško, psihološko** in v nekaterih primerih tudi **terapevtsko delo** z otrokom in njegovimi starši. Temu otroku se lahko optimalno pomaga le, če mu bodo poleg pogojev za socialno vključevanje obenem ponudili še posebno pomoč glede na njegove potrebe.

Inkluzija vsakemu posamezniku omogoča, da sodeluje kolikor zmore, da skupaj z vrstniki po svojih močeh prispeva k boljšim dosežkom skupine in da je uspešen. Zato je inkluzija vsekakor dobrodošla, vendar ni primerna za vse učence.

Sodelovanje staršev pri inkluziji je nujno od samega začetka, že s pridobitvijo soglasja, da se vpletajo novi ljudje, ki bodo poskušali vgrajevati svoja znanja in izkušnje v uspešno inkluzijo njihovega otroka. Pri vsakem nadaljnjem **soglasju** je pomembna vključenost **staršev**, ki so dejavno vključeni in prispevajo svoja znanja in tudi izkušnje, ki jih imajo z otrokom pri učnem napredku in socialnem vključevanju. Njihova pozitivna evalvacija vseh prizadevanj pa lahko vodi k **preizkušanju novega in drugačnega**.

Razlike posameznikov so temelji za socialno povezovanje in ne neki povprečni dosežki. Inkluzija torej omogoča oblikovanje inkluzivne kulture, v kateri se podpirajo različne potrebe in sprejemajo posebnosti, ki jih oblikujejo spol, narodnost, jezikovna pripa-

dnost, različni družbeni statusi, stopnje izobrazbe in tudi posamezne pomanjkljivosti, težave, motnje, bolezni.

Osebe s posebnimi potrebami se lahko optimalno vključujejo v **vzgojno-izobraževalni proces** in **socialno okolje**, če odstranimo **ovire**, ki pa so za uspešno vključevanje za različne skupine oseb s posebnimi potrebami različne. Potrebno je iskati možnosti, ki bodo posamezniku omogočale **uspešno vključevanje** namesto poudarjanja primanjkljajev, ki mu onemogočajo vključevanje. Potrebna je **sprememba stališč**.

Motivacija ima pri otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v inkluzivno šolo, še poseben pomen. Težave in ovire, s katerimi se neprestano soočajo, je potrebno ustrezno in **strokovno obravnavati**.

Kolb in Miltner (2005) trdita, da ko je otrok motiviran za učenje, je največja ovira s tem že premagana. Pot do uspeha je potem veliko lažja: motivacija prinaša doživetje uspeha, ki spet motivira, kar pripelje do novih doživetij uspeha. Uspehi motivirajo, zato naj bi učni proces spominjal na neskončno verigo majhnih uspehov. Pogosto pa so pri otrocih s posebnimi potrebami drugi vzroki, zakaj le-ti ne zmorejo doseči enako stopnjo uspeha kot njihovi vrstniki.

To potrjuje tudi naša raziskava, ki opozarja na številne težave in ovire, na prepreke in vse pogostejša dokazovanja otrok s posebnimi potrebami, vključenih v redno osnovno šolo. **Inkluzija je sodobno gibanje**, vendar ne smemo pozabiti, da morajo biti **otroci uspešni** tudi pri inkluziji. Velikokrat je njihova motivacija prav zaradi neuspehov ogrožena. Vse to pa posledično povezujemo s slabo samopodobo, strahom ter anksioznostjo. Učenci zato potrebujejo **ustrezno učno okolje**, kjer se bodo počutili **varni, sprejeti** in **motivirani** za šolske uspehe. **Potrebujejo dodatne spodbude in podpore, timsko delo in občutek, da zmorejo, da so lahko tudi oni uspešni.**

Metafora za inkluzijo je: **»Vstopi, ker spoštujemo razlike in ker si lahko tak, kot si«** (Corbett v Kavkler 2008).

Viri

- Einon, D. (2002): *Ustvarjalni otrok: Prepoznajte in spodbudite naravno nadarjenost vašega otroka*. Tržič: Učila International.
- Ferjan, M. (2005): *Management izobraževalnih procesov*. Kranj: Moderna organizacija.
- George, D. (1997): *Nadarjeni otroci kot izziv*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Gjuričić, B. (2007): *Inkluzivno izobraževanje - Naj se šola prilagodi otroku in ne otrok šoli*. Dostopno na: <http://www.branka.si/?p=109,15.5.2020>.
- Kavkler, M. idr. (2008): *Razvoj inkluzivne vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Zavod Republike za šolstvo.
- Kolb, K. in Miltner, F. (2005): *Otroci se zlahka učijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Krajnc, A. (1982): *Motivacija za izobraževanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Peklar, C. idr. (2009): *Učiteljske kompetence in doseganje vzgojno-izobraževalnih ciljev v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.